

Olszewska, Karolina

Rozumienie postaci Goga i Magoga w Biblii i literaturze pozabiblijnej

Studia Płockie 40, 97-106

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Karolina Olszewska

ROZUMIENIE POSTACI GOGA I MAGOGA W BIBLI I LITERATURZE POZABIBLIJNEJ

Gog i Magog to para najbardziej zagadkowych postaci biblijnych. Zagłębiając się w Pismo Święte słuchacz czy czytelnik może spotkać ich zarówno w Pięcioksięgu (Rdz 10,2), w księgach historycznych (1 Krn 5,4), u Proroków (Ez 38 – 39), jak i w Apokalipsie (20,8). Kim więc są owi bohaterowie, których imiona znaczą karty Biblii?

W niniejszym artykule odwołamy się najpierw do ksiąg Starego Testamentu, których interpretację poszerzymy poprzez odniesienie się do różnych kodeksów, manuskryptów i targumów, następnie zapoznamy się z tradycją Koranu o Gogu i Magogu, przytoczymy to, co napisali o nich autorzy innych dzieł, później skupimy się na Apokalipsie, aby na końcu wskazać odniesienie do tych postaci w literaturze poapokaliptycznej. Przez polskich naukowców postaci Goga i Magoga nie zostały jeszcze należycie¹ opracowane, więc artykuł ten ma stać się syntetycznym zaczątkiem do dalszych badań nad tymi bohaterami, a także przedstawić *status quaestionis* omawianego zagadnienia oraz przeprowadzić czytelnika przez dzieje tradycji o Gogu i Magogu.

1. Stary Testament

Po raz pierwszy, w Starym Testamencie, z imieniem Magog spotykamy się w Rdz 10,2, gdzie jest on wymieniony jako syn Jafeta, syna Noego. Wynika z tego, że nie może być on zły mając tak znamienitego przodka². Po-

¹ Czytamy o nich tylko w komentarzach do Ez i Ap: R. Rumianek, Księga Ezechiela. Tłumaczenie i Komentarz, Warszawa 2009. A. Mień, Apokalipsa. Komentarz, Kraków 2000. P. Ostański, Objawienie Jezusa Chrystusa. Praktyczny komentarz do Apokalipsy, Ząbki 2005. A. Jankowski, Apokalipsa Świętego Jana. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz, Poznań 1959. M. Szamot, Apokalipsa czytana dzisiaj, Kraków 2000. A także w dziele filozoficznym: M. Buber, Gog i Magog. Kronika chasydzka, Warszawa 1999.

² S. Western, Against Gog and Magog, [w:] Text and Territory. Geographical imagination in the European Middle Ages, red. R. M. Karras, Pennsylvania 1998, s. 55.

dobną adnotację znajdujemy w 1 Krn 5,4, gdzie Gog jest synem Joela, syna Rubena.

Najważniejszym starotestamentalnym tekstem o Gogu i Magogu jest proroctwo zawarte w Ez 38 – 39. Czytamy tutaj o bitwie w czasach ostatecznych między wojskami Goga z krainy Magog a ludem Izraela. Mimo że potomkowie Abrahama są z góry na przegranej pozycji, cudowna interwencja Boga ratuje ich przed klęską zadaną z ręki Goga.

Rozdziały te zaliczane są do grupy wyroczeni – *świadectw*³, których istota tkwi w tym, że Pan Bóg po ukazaniu swej sprawiedliwości dokona aktu samoobjawienia. Posłużenie się w tym tekście imieniem Gog wskazuje na zaszyfrowanie pewnej informacji, bowiem w tradycji żydowskiej imię to przeważnie oznaczało wrogą potęgę wobec Izraela. Widzimy w nim zależność Goga od woli Pana Boga, bo to On wysłał go przeciwko Izraelitom. *Dolina Thumu Goga* (Ez 39, 15), w której zostaną pogrzebane pokonane wojska, powinna być rozumiana jako symboliczne miejsce walki dobra ze złem. Jednak dla autora tego proroctwa zło nie jest abstrakcyjne, ma ono imię: *Gog z krainy Magog*. Gog jest także prototypem rzeczywistości eschatologicznej. Zwycięstwo Izraelitów nad Gogiem daje dowód na to, że dawne przepowiednie są prawdziwe, a największe kryzysy ludu Bożego mogą być zwyciężone dzięki Słowu Bożemu⁴.

Imię Gog rozumiane jest jako odniesienie do indywidualności, a nie jako tytuł. Świadczy o tym nazwa nadana mu w Ez 38,2: *wielki książę Meszek i Tubal*. Boże słowa kierowane są do niego w 2 os. 1. poj. W Ez 38,7 jest mowa o tym, że Gog powinien być *strażnikiem* narodów podążających za nim na wojnę. Taka instrukcja jest najlepiej rozumiana, gdy odbieramy ją jako kierowaną do indywidualnej osoby. Gog jest opisywany jako myślący i planujący w Ez 38,10. Jest przedstawiony jako militarny lider ogromnej armii⁵.

Niektórzy komentatorzy twierdzą, że słowa *książę Meszek*, czyli po hebrajsku *ro's mešek* brzmią podobnie jak Rosja i Moskwa, co może dowodzić, że Gogiem z krainy Magog jest właśnie to państwo. W dodatku leży ono na północy w stosunku do Izraela, a właśnie z tej części globu przybyli wrogowie dzieci Abrahama⁶. Ta interpretacja jest ze wszech miar błędna. Biorąc pod uwagę kontekst historyczny, w którym powstała księga Ezechiela nie może być mowy ani o Rosji, ani o Moskwie. Nie należy także dopatrywać się w tych nazwach hebrajskich prorockich odniesień do przyszłości, bowiem celem autora natchnionego nie było wskazanie konkretnych wrogów Izraela, a jedynie jego, szeroko rozumianych, antagonistów.

³ R. Rumianek, *Księga Ezechiela...*, s. 320.

⁴ Tamże, s. 320 – 325.

⁵ S. Boe, *Gog and Magog*, Tübingen 2001, s. 89.

⁶ J. Blenkinsopp, *History of Prophecy in Israel*. Revised and Enlarged, Louisville 1996, s. 178. Por. G. K. Beale, *Book of Revelation*, Grand Rapids 1999, s. 1025.

Poddając krytyce i interpretując niektóre fragmenty Starego Testamentu, powołując się na kodeksy, targumy i manuskrypty można znaleźć odniesienia do Goga i Magoga, mimo że w tekstach kanonicznych przez nie opisywanych nie ma wzmianki o tych bohaterach.

Lb 11,26 opisuje zstąpienie Ducha Bożego na dwóch mężów, Eldada i Medada, którzy pozostali w obozie i pod natchnieniem owego Ducha zaczęli prorokować. Według *Targumu Neofiti* w Lb 11,26 Eldad i Medad prorokowali, że przy końcu czasów Gog i Magog zaatakują Jerozolimę, ale zostaną zgładzeni przez Mesjasza. Przez siedem lat synowie Izraela będą palili pozostałe po najeźdźcach sprzęty wojenne. Natomiast *Targum Pseudo-Jonatana* treść prorocstwa z Lb 11,26 przekazuje w inny sposób, mianowicie wskazuje, iż na końcu czasów wyjdzie król z ziemi Magog, zbierze on królów, noszących korony i dowódców, którzy noszą zbroję. Wszystkie narody będą za nim podążały. Rozpoczną bitwę przeciwko rozproszonym dzieciom Izraela na ich ziemi, lecz Pan będzie gotów spalić technienie życia wrogów Jego ludu w ogniu, który płonie obok tronu Jego chwały. Ich martwe ciała spadną na góry Izraela, a dzikie zwierzęta z pól i ptaki z nieba pochłoną ich szczątki. Następnie wszyscy umarli z Izraela zostaną wskrzeszeni i będą korzystali z dóbr, które zostały dla nich przeznaczone od Początku i zachowane w tajemnicy. Będzie to nagrodą za ich dzieła⁷.

W proroctwie zawartym w Lb 24,7, które brzmi:

Płynie woda z jego wiader,
a zasiew jego ma wilgoć obfitą;
król jego wiele mocniejszy niż Agag,
królestwo jego w górę wyniesione.

Septuaginta, *Pięcioksiąg Samarytański*, przekład *Symmachusa* i *Vetus Latina* w Lb 24,7 podaje zamiast imienia Agag imię Gog, natomiast tekst masorecki i niektóre manuskrypty Aquilli i Teodocjana mówią w tym miejscu o Agagu (tak samo ma *Biblia Tysiąclecia*). *Vulgata* i Targumy podążają za MT i mówią o Agagu, a nie Gogu. Jeśli więc oryginalny tekst posługuje się imieniem Agag, to należałoby wskazać, dlaczego w niektórych tłumaczeniach czytamy o Gogu. I tak:

1. W czasach Saula Agag był wrogiem króla, dlatego dziwne dla ówczesnych było kojarzenie go z Mojżeszem.
2. Agag i Amalekici nie reprezentowali żadnego zagrożenia dla Izraela i Judy w starożytności. Aby zachować znaczenie tekstu posłużono się imieniem Gog, które w tamtych czasach było popularne dla oznaczania wrogich potęg i brzmi podobnie do imienia Agag.

Ciekawym spostrzeżeniem jest fakt, iż LXX i *Pięcioksiąg Samarytański* miały wspólną *Vorlage* czyli *pierwowzór*. Jest to o tyle zdumiewające, że

⁷ D. E. Aune, Revelation 17 – 22, WBC 52c, Nashville 1998, s. 1094.

w Pięcioksięgu nigdzie nie ma mowy o Gogu. Według tego proroctwa z Lb 24,7 Gog i Mesjasz są umieszczeni w tym samym czasie, jednak nie jest on sprecyzowany, ale można przypuszczać, że ich spotkanie będzie miało miejsce w przyszłości. Nie ma natomiast przesłanek co do tego, że będzie to przyszłość dwustopniowa jak w Ez 38 – 39. To odniesienie do Goga zwiększyło *Wirkungsgeschichte* – historię oddziaływania dzieła literackiego na tradycję o Gogu i Magogu dla późniejszych pokoleń poprzez wprowadzenie Goga do Pięcioksięgu⁸.

Kolejnym spojrzeniem na rozumienie postaci Goga i Magoga może być poddanie krytyce Pwt 3,1 – 17, a szczególnie odwołanie się do *Kodeksu Watykańskiego*. W Pwt 3,1.13 i 4,47 w *Kodeksie Watykańskim* zamiast imienia Og występuje imię Gog. Prawdopodobnie wynika to z błędu kopisty, bowiem w pozostałych fragmentach, a więc: Pwt 1,4; 3,3.4.10.11 czytamy już o Ogu. Inne manuskrypty też mają błędy np. minuskuł 767 ma woy w Pwt 1,4; 3,1 i 4,47. Minuskuł 509 ma nwg w 3,1.11. Natomiast papirus 967 z III wieku przed Chr. Ma Og zamiast Gog w Ez 38,2⁹.

Istnieje również możliwość interpretacji Goga jako szarańczy w Jl 1 – 2 i Am 7,1. W manuskrypcie 93 w LXX w Est 3,1 i 9,24 czytamy o Hamanie Gogicie. W *Kodeksie Watykańskim* w Syr 48,7 mowa jest o tym, że Ezechiasz wprowadził Goga do wybudowanych przez siebie tuneli¹⁰.

Z przytoczonych wyżej tekstów wynika, że imię Gog funkcjonowało w świecie judaistycznym ok. IV wieku po Chr., czyli w latach, na które datuje się powstanie *Kodeksu Watykańskiego*, czy recenzji LXX dokonanej przez Lucjana, której przedstawicielem jest manuskrypt 93¹¹, czy ok. wieku VII po Chr. kiedy można wyznaczyć początek *Targumowi Pseudo-Jonata*na, czy nawet w wieku XVI, kiedy świat dowiedział się o istnieniu *Targumu Neofiti*. We wszystkich wspomnianych wyżej przypadkach imię to miało nacechowanie pejoratywne. Można zauważyć, że w czasach niewoli babilońskiej, kiedy to powstały Rdz, Krn i Ez imiona Gog i Magog były rozumiane dwojako – w przypadku dwóch pierwszych ksiąg pozytywnie, w trzeciej negatywnie. Żydzi zaczęli postrzegać w Gogu i Magogu odzwierciedlenie wszystkich rebelianckich nacji z Ps 2¹². W czasach po Chr. pogląd ten sprowadzony został jedynie do postrzegania w tych dwóch bohaterach wrogów Izraela.

⁸ S. Boe, Gog..., s. 54 – 58.

⁹ Tamże, s. 58 – 59.

¹⁰ S. Boe, Gog... s. 66 – 75.

¹¹ H. B. Swete, An Introduction to the Old Testament in Greek Additional Note, Grand Rapid, 1989, s. 73 – 76.

¹² D. MacLeod, The Fifth 'Last Thing'. The Release of Satan and Man's Final Rebellion (Rev. 20, 7- 10), Bibliotheca Sacra, t. 157, nr 626 2000, s. 208. Por. G. K. Beale, Book of revelation..., s. 1025.

2. Koran

W świętej księdze islamu wzmiankę o Gogu i Magogu znajdziemy dwukrotnie, a mianowicie w: 18,93 – 111 oraz 21,95 – 105. Passusy te są rzadko omawiane, jednak ich analiza może rzucić nowe światło na tradycję o Gogu i Magogu w szczególności w odniesieniu do paralelnych tekstów w Biblii Hebrajskiej¹³.

Uważne przyjrzenie się tradycji o Gogu i Magogu sugeruje, że tekst w Koranie nie jest jasno zależny od Biblii Hebrajskiej. Istnieją mocne dowody na to, że słowa opisujące wyżej wspomniane postaci zawierają niektóre elementy legendy o Aleksandrze Wielkim pochodzącej od syryjskich chrześcijan¹⁴, jednak wzmianka o Gogu i Magogu pochodzi ze zislamizowanej tradycji odnalezionej w przedislamskich źródłach. Tekst w Koranie pozbawiony jest upiększeń językowych i zawiera minimalną liczbę szczegółów. Niektóre źródła, z których korzystał autor najważniejszej księgi w religii islamskiej miały charakter judeo – chrześcijański. Nie zostały jednak w całości przyjęte, ale uległy modyfikacji¹⁵.

Podobieństwa między Ez 38-39 a tekstami z Koranu:

1. Inwazja jest wolą Boga.
2. Obecność w górach (różnicą jest to, że w biblijnej opowieści ludzie mieszkają w górach, a w wersji przedstawionej przez Koran żyją między dwiema górami).
3. Brak fortyfikacji i armii, która mogłaby stawić opór najeźdźcom.
4. Zbieranie sił przez wrogą armię (w Biblii opisane ze szczegółami, w Koranie mniej detalicznie).
5. Użycie obrazowości stworzenia świata (wymienianie ptaków, ryb, roślinności i ludzi w Ez 38 oraz wspomnienie o pierwszym stworzeniu w 21,104 w Koranie).
6. Język apokaliptyczny.
7. Cel inwazji¹⁶.

Różnice:

1. Identyfikacja najeźdźców (w Biblii Magog to nazwa kraju, a nie imię najeźdźcy, natomiast w Koranie Magog jest imieniem własnym jednego z przywódców wrogiej armii).
2. Identyfikacja ludzi napadniętych (w Biblii są to Izraelici, a w Koranie ludność *uniwersalna* nie przypisana do jakiegoś narodu czy terytorium).

¹³ J. Kaltner, The Gog/ Magog Tradition in the Hebrew Bible and Qur” an. Points of Similarity and Dissimilarity, Union Seminary Quarterly Review, t. 49, nr 1 – 4, s. 36.

¹⁴ P. Bietenholz, Historia and Fabula. Myths and legends in historical thought from Antiquity to the Modern Age, Leiden 1994, s. 122.

¹⁵ J. Kaltner, The Gog/ Magog..., s. 37 – 38.

¹⁶ Tamże, s. 38 – 41.

3. Los Goga i Magoga (w Biblii opisany szczegółowo, mowa także o zbezczeszczeniu zwłok, w Koranie natomiast mowa o Gehennie, jednak los jest jeden – klęska zadana przez działanie Boga).
4. Dhu al. – Quarnain (postać, która nie występuje w Ez, ale odgrywa znaczącą rolę w Koranie, niektórzy islamscy komentatorzy utożsamiają tę postać z Aleksandrem Wielkim)¹⁷.

Biblia Hebrajska i Koran mają jedną wspólną tradycję dotyczącą Goga i Magoga. Jednak księga spisana przez Mahometa, dużo później niż Ez, z którą pośrednio podaje tą samą historię, jest mniej szczegółowa w swoim opisie, a także bazuje już na późniejszych podaniach dotyczących krzyżowania się losów Goga i Magoga z losami Aleksandra Wielkiego.

3. Inne podania o Gogu i Magogu

Legenda o Naram – Sin, synu Sargona, głosi, że został on ocalony, razem ze swymi ludźmi podobnie do Izraela w proroctwie Ezechiela. Cudownej obrony dokonali bogowie, bowiem Naram – Sin za pośrednictwem boga Ea o to ich prosił, a ci, którzy powzięli inwazję na Naram-Sin ponieśli taką samą klęskę jak Gog i jego kraj Magog¹⁸.

W I QM, czyli tzw. *Zwoju wojny*, mowa jest o tym, że Gog bierze udział w wydarzeniach eschatologicznych i jemu oraz całemu zgromadzeniu powinna zostać wymierzona kara za popełnione przestępstwa¹⁹.

W wielu starożytnych podaniach występują odniesienia do Goga i Magoga. *Wyrocznia Sybillińska* w 3,319 utożsamia Goga i Magoga z Etiopczykami, którzy byli sprzymierzeni z Antiochem IV Epifanesem, prześladowującym Judeę²⁰. Józef Flawiusz w *Dawnych dziejach Izraela* oraz w *Wojnie żydowskiej* identyfikuje Goga i Magoga z królestwem Scytów²¹.

Wśród autorów chrześcijańskich na temat Goga i Magoga wypowiedzieli się: św. Augustyn, twierdząc, że jest to Getae i Massagetae z Tracji²², św. Ambroży utożsamiając Goga z Gotami²³, Jerome, cytowany przez Hie-

¹⁷ Tamże, s. 42 – 44.

¹⁸ M. Astour, Ezekiel's prophecy of Gog and the Cutheall legend of Naram – Sin, *Journal of Biblical Literature*, t. 95, nr 4 1976, s. 577 – 578.

¹⁹ S. Boe, Gog..., s. 161 – 171. Por. R. Buitenwerf, *The Gog and Magog...*, s. 175.

²⁰ G. K. Beale, *Book of Revelation...*, s. 1024. Por. R. Buitenwerf, *The Gog and Magog Tradition in Revelation 20, 8*, [w:] *The Book of Ezekiel and its influence*, Burlington 2007, s. 174.

²¹ P. Bietenholz, *Historia and Fabula...*, s. 124 – 125. Por. P. Ostański, *Objawienie Jezusa Chrystusa...*, s. 329. R. Rumianek, *Księga Ezechiela...*, s. 319.

²² Św. Augustyn, *De civitate Dei*, 20.9,11.

²³ Św. Ambroży, *De fide*, 2.16.

ronima, ze Scytami²⁴, Jordan ze Scytami bądź Gotami²⁵, natomiast Prokop z Cezarei uważał, że to Hunowie²⁶. Fredegar, mnich burgundzki, w swojej *Historia Francorum* nie używa imion Gog i Magog, ale domniemywa się, że pisząc o okrutnych plemionach zamkniętych przez Aleksandra Wielkiego za Kaukazem wskazuje na Goga i Magoga. Plemiona te zostały uwolnione przez cesarza Herakliusza, aby wspomóc go w walce z Saracenami. Jednak większość wojska Herakliusza zmarła w obozie w dziwnych okolicznościach. Uważa się to za karę Bożą zesłaną na cesarza za uwolnienie potomków Goga i Magoga. Co ciekawe spadkobiercy wrogów Izraela nie walczyli przeciw chrześcijaństwu, ale w jego obronie, a mimo to Bóg zsyła karę na tych, którzy się z nimi bratają²⁷.

Istnieje wiele innych interpretacji dotyczących imienia Gog, mianowicie:

- Gog może być utożsamiany z historyczną postacią króla Lidii imieniem Gyges, po akkadyjsku Gugu, który panował w poł. VII w. przed Chr., w takim rozumieniu kraina Magog jest Lidią.
- Istnieje przypuszczenie, że Gog ma odniesienie do dynastii Gagi żyjącej w północnej części Asyrii, co jest zaznaczone w tekście Assurbanipala.
- Może być uznawany za oficera w armii młodego Cyrusa²⁸.

4. Apokalipsa

Dotychczasowa analiza występowania imion Gog i Magog doprowadziła nas do momentu, w którym całą uwagę należy poświęcić Apokalipsie św. Jana. Nie da się oczywiście nie zauważyć związków z Ez czy może z Jl bądź nawet Lb, jednak proroctwo janowe nie jest kopią fragmentu z żadnej z wymienionych ksiąg.

Powtarzające się aluzje do Ez 38 – 39 w Ap 20,8 – 10 – bitwa Goga i Magoga przeciwko świętym – są podsumowaniem bitwy opowiedzianej w 19,17 – 21. W 20,8 użyte jest wyrażenie: συναγαγεῖν αὐτοὺς εἰς τὸν πόλεμον – zgromadzili ich na wojnę dokładnie takie samo w 16,14, natomiast w 19,19 są następujące słowa: τὰ στρατεύματα αὐτῶν συνηγμένα ποιῆσαι τὸν πόλεμον – wojska ich zostały zgromadzone by czynić bój. Jeżeli 20,16 poprzedza czas bitwy w 20,7 – 10, a 19,17 – 21 jest równoległe do bitwy w 20,7 – 10, to 20,16 poprzedza w czasie bitwę w 19,17 – 21²⁹.

G. K. Beale powołując się na Webba uważa, że Jan posługuje się Gogiem i Magogiem nie z powodu wypełnienia proroctwa Ez, ale w związku z szero-

²⁴ Św. Hieronim, *Commentarius in Hiezechielem*, 11.38.

²⁵ Jordan, *Gestica*, 29,50n.

²⁶ Prokop z Cezarei, *De bello Persico*, 1.10.

²⁷ P. Bietenholz, *Historia and Fabula...*, s. 125 – 126.

²⁸ R. Rumianek, *Księga Ezechiela...*, s. 318. Por. S. Boe, *Gog...*, s. 91, 93 – 94.

²⁹ G. K. Beale, *Book of revelation...*, s. 976.

kim, paradygmatycznym rozumieniem sił, które są wrogiem ludowi Bożemu. Goga i Magoga można utożsamiać z władzą absolutną. Są oni przedstawicielami ludzi, którzy nie należą do Kościoła, są to masy, które inicjują wrogi działania. Gog i Magog to dwie końcowe konkretyzacje tego, co w historii urzeczywistniło się w postaci Bestii i Fałszywego Proroka³⁰.

Gog jest ucieleśnieniem zła, czyli tej samej prawdy, której wyrazicielem jest uwolniony z Otchłani Smoka. Po osiągniętej odnowie i przywróconym pokoji, zło mozolnie szuka swojej drogi zarówno do indywidualnego człowieka, jak i do narodów. W Apokalipsie Gog i Magog reprezentują pozostałe narody na świecie, które nie należą do Bożych wybrańców. Gog i Magog są predysponowani do odczytania ze zrozumieniem wiadomości od Smoka. Smok umiejętnie wplątuje ich do wojny. W języku greckim występuje tutaj rodzajnik określony: τὸν πόλεμον, ponieważ ten ostatni wysiłek wojenny jest decydującym zwycięstwem nad Smokiem, co było nakreślone od pierwszego wystąpienia Smoka przeciw ludowi Bożemu (Ap 12,17). Każdy wysiłek wojenny pochodzący od szatana miał przynieść atak ostateczny, decydujący – taki, który będzie obalał Boga i Jego siły oraz przejmie panowanie dla Smoka. Biorąc pod uwagę jak wielką siłą towarzysz Gogowi i Magogowi, to ten wysiłek miał największe szanse na odniesienie sukcesu³¹. W tych negatywnych bohaterach następuje kondensacja zła świata, posiadają oni nieprzebraną rzeszę uczniów, podobną do potomstwa obiecanego Abrahamowi, niezliczonego jak piasek morski (Rdz 22,17)³².

W Ez Gog występuje przeciwko Izraelowi na końcu czasów, ale tuż przed początkiem milenium. W Ap Gog i Magog występują przeciw nowemu Izraelowi przy końcu tysiącletniego królestwa. Wielu komentatorów wyjaśnia, że Gog jest Antychrystem, który zostanie pokonany przy Paruzji³³. Pokonanie Goga i Magoga potężną ręką Boga przyniesie erę mesjańskiego, wiekiustego pokoju³⁴.

5. Literatura poapokaliptyczna

Wzmianką apokaliptyczną mającą znamiona legendy jest opowieść o Królu [Księdzu] Janie. Dotyczy ona walki z Antychrystem, którego ostatecznie zwyciężą Mesjasz wraz z Archaniołem Michałem. Legenda ta po-

³⁰ Tamże. Por. Y. Saout, *Apokalipsa*, Kraków 2005, s. 199. M. Szamot, *Apokalipsa...*, s. 267. A. Mień, *Apokalipsa. Komentarz*, Kraków 2000, s. 178.

³¹ B. Blount, *Revelation. A commentary*, Louisville 2009, s. 369 – 370.

³² G. Ravasi, *Apokalipsa*, Kielce 2002, s. 175. Por. H. Langkammer, *Pismo Święte Starożytności i Nowego Testamentu. Apokalipsa*, Lublin 2010, s. 197 – 198.

³³ D. MacLeod, *The Fifth 'Last Thing'...*, s. 208 – 209.

³⁴ P. Ostański, *Objawienie Jezusa Chrystusa...*, s. 329. Por. A. Jankowski, *Apokalipsa Świętego Jana...*, s. 269.

wiązana jest z Fryderykiem I Barbarosą, który nosił na palcu pierścień Króla [Księdza] Jana³⁵.

Żydowski filozof Martin Buber jedną ze swoich książek poświęca Gogowi i Magogowi. Twierdzi on, że czynności, które Bóg wykonywał w czasie walki przeciw Gogowi i Magogowi odpowiadają Jego działaniu przy wyzwaniu z Egiptu, a Jego objawienie się po zwycięstwie – Jego objawieniu na górze Synaj. Żydzi twierdzą, że z wojen Goga i Magoga uratuje ich zasługa Jakuba, bowiem historia dowodzi, że jakubowa wytrwałość w walce z aniołem uchroniła go przed orężem Ezawa. Komu dłoń niebiańska zwicznęła biodro ten nie boi się potęgi władców ludu³⁶.

W tej interpretacji Gogowi przypisuje się postać Napoleona, bowiem według jednego z żydowskich komentarzy zanim Gog napadnie na Izrael, zaatakuje Egipt. Jednak klęski Napoleona stłumiły ruch mesjanistyczny wśród chasydów. Żydzi twierdzą, że trzy godziny milczenia po wrzawie wojen Goga i Magoga to trzy godziny przed przyjściem Mesjasza. Wszystkie boje Goga i Magoga biorą się ze złych sił jakie żyją w sercach ludzkich. Te trzy godziny oddają to, czemu każdy powinien sprostać po stoczeniu samotnie wszelkich walk w swej duszy³⁷.

Z przytoczonych powyżej przykładów wynika, że w ciągu wieków próbowano na różne sposoby zinterpretować postaci Goga i Magoga. Często uciekano się do bohaterów historycznych czy konkretnych nacji. Jednak przemierzając dzieje tradycji o Gogu i Magogu można dojść do wniosku, że starano się konkretnie odpowiedzieć na pytanie: kim byli? tworząc legendy na ich temat, a także wpisując ich imiona w poczet władców. Wydawać by się mogło, że najlepszą, a zarazem najprostszą odpowiedzią, jest uznanie w tych pejoratywnych bohaterach antagonistów ludu Bożego – zarówno w Starym, jak i Nowym Testamencie. Oczywiście, przede wszystkim, wyraża się w nich rzeczywistość eschatologiczna, która ma swoje odzwierciedlenie w walce w czasach ostatecznych, jednak walka z Gogiem i Magogiem odbywać się powinna w sercu każdego, kto podejmuje zmagania duchowe, bowiem członkowie Kościoła, jako nowego Izraela powinni strzec się władców ludów z *czterech narożników ziemi* (Ap 20,8), co oznacza, że zło może nadejść z każdego miejsca, a szczególnie z tego, z którego najmniej się człowiek spodziewa.

³⁵ Tamże, s. 128 – 137.

³⁶ M. Buber, *Gog i Magog...*, s. 36, 40.

³⁷ Tamże, s. 123, 209 – 210. Gog i Magog to postaci, które zagościły również w literaturze młodzieżowej.

W *Wymarzonym domu Ani*, jednej z części powieści o Ani Schirley takie imiona nosiły dwa porcelanowe psy stojące w domu głównej bohaterki na kominku.

Summary

Gog and Magog are the two most interesting biblical characters. Not only do these two names appear in the Pentateuch, Historical Books, Prophets Books and the Book of Revelation, but also in Qumran as other literary works from various periods of time. This article is meant to demonstrate the understanding of Gog and Magog in the Bible and other texts and to answer the question who these characters were.